

Stockholms
stad

Stockholms stads Funktionshinders- ombudsman Rapport 2021

Stockholms stad
Funktionshindersombudsman
Rapport 2021

Dnr KS 2021/840
Astrid Thornberg
Funktionshindersombudsman
Stadsledningskontoret
astrid.thornberg@stockholm.se

Produktion: [Blomquist Communication](#)
Omslagsfoto: Sara Mc Key

Stockholms stads Funktionshinders- ombudsman Rapport 2021

Sammanfattning

I början av 2020 kom Coronapandemin till Sverige. Samhället har därefter påverkats på många områden och kommer så göra under lång tid framöver. Alla har berörts i någon form men det konstateras att personer som före pandemin levde i en mer utsatt situation än övriga befolkningen har påverkats mer där isolering, risk för ett ökat utanförskap och sämre mående är några exempel.

Redan före pandemin var det bland annat känt att:

- Personer med funktionsnedsättning deltar mindre på arbetsmarknaden än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning.
- Unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden.
- Stödet i skolan till elever med funktionsnedsättning behöver förbättras.
- Personer med funktionsnedsättning upplever sämre hälsa och deltar mindre i hälsofrämjande aktiviteter jämfört med övriga befolkningen. Det gäller särskilt barn, unga och kvinnor med funktionsnedsättning.
- Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är mer utsatta för brott än befolkningen i stort.
- Barns levnadsvillkor påverkas oavsett om det är barnet själv som har en funktionsnedsättning eller om det är ett barn vars föräldrar har en funktionsnedsättning.
- Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi, social isolering och försämrad livskvalitet än andra anhöriga.

Med denna rapport vill funktionshindersombudsmannen ge en bild av hur pandemin påverkat personer med funktionsnedsättning med utgångspunkt i stadens arbete med tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Områden som belyses är arbete och försörjning, utbildning, tillgång till information och kommunikation samt ny teknik, hälsa och individuellt stöd.

Iakttagelserna i rapporten grundar sig på nationella uppföljningar och rapporter samt delar av stadens erfarenheter. Det som framkommit nationellt rörande påverkan hos personer med funktionsnedsättning avspeglas i många sammanhang i staden.

Det är känt att det råder ojämlikheter i levnadsvillkoren där personer med funktionsnedsättning skiljer sig från befolkningen i övrigt. Rapporten visar på att ojämlikheterna försvårar för människor att kunna hantera konsekvenserna av pandemin och skillnaderna i levnadssituationen riskerar därmed att förstärkas ytterligare. Synergier mellan de olika områdena framkommer både utifrån ett kort och långsiktigt perspektiv.

Det finns en risk att vägen till arbetsmarknaden blir längre. Inom skola och utbildning finns risk för sämre studieresultat och eventuella kunskapsluckor då tillgången till stöd eller undervisning påverkats under perioden. Försämring av den psykiska hälsan nämns återkommande som en effekt av förändringar och begränsningar som skett till följd av pandemin. Främsta faktorerna är ökad ensamhet och isolering samt minskad delaktighet i samhällslivet.

Digitala lösningar har varit en möjliggörare under perioden och skapat förutsättning för delaktighet. Samtidigt uppmärksammats att bristen på tillgång till teknik, kunskap och i vissa fall stöd i användandet har begränsat många och risk för ett ökat digitalt utanförskap finns. Från staden lyfts även att det digitala alternativen inte alltid kan möta upp och ersätta det som fysiska möten ger.

Det individuella stödet har påverkats för många och alternativa lösningar har genomförts samtidigt som ett större ansvar tagits av anhöriga där det inte varit möjligt. Aktiviteter eller insatser, oavsett omfattning, har visat sig vara av stor betydelse för den enskilde.

Kunskaper och erfarenheter har förändrats under perioden och kommer så ske fortsättningsvis, djupgående analyser i dagsläget är därför svåra att göra. Rapporten lyfter delar av vad som framkommit hittills och som bedöms vara av vikt att ha med sig framåt. Det finns utmaningar som behöver beaktas så att redan tidigare uppmärksammade skillnader för personer med funktionsnedsättning inte förstärks eller ökar till följd av pandemin.

Funktionshindर्सombudsmannen vill i detta sammanhang lyfta stadens verksamheter och medarbetare som lagt ner ett stort arbete att skapa möjligheter och förutsättningar att tillgodose personer med funktionsnedsättnings behov under rådande pandemi. Målmedvetenheten att fullgöra sina uppdrag är framträdande.

Astrid Thornberg
Stockholms stads Funktionshindर्सombudsman
Augusti 2021

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning och syfte	8
1. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning	10
1.1 FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	10
1.2 Barns rättigheter	10
1.3 Den nationella funktionshinderspolitiken och funktionshinderperspektivet	11
1.4 Agenda 2030 och funktionshinderperspektivet	12
1.5 Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning	13
1.6 Personer med funktionsnedsättning – målgruppen	15
2. Pandemins påverkan på personer med funktionsnedsättning	17
2.1 Levnadsvillkor	17
2.2 Rätten till arbete och försörjning	17
2.3 Rätten till utbildning	20
2.4 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	22
2.5 Rätten till bästa möjliga hälsa	26
2.6 Rätten till individuellt stöd	29
3. Funktionshindersombudsmannens avslutande kommentarer	32
4. Funktionshindersombudsmannens arbete under hösten 2019 till och med sommaren 2021	34
Uppdrag	34
4.1 Genomförandet av programmet	34
4.2 Samverkan inom staden	35
4.3 Samverkan med civilsamhället	37
Bilagor	38
Artiklar i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	38
Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO	39

Inledning och syfte

Alla stockholmare oavsett funktionsförmåga ska ha samma möjlighet till delaktighet i samhället och genom att bättre inkludera personer med funktionsnedsättning utvecklas Stockholm och blir en bättre stad.¹ Att stärka personer med funktionsnedsättnings rättigheter hör tydligt samman med stadens ambition att vara ledande i genomförandet av Agenda 2030 och med stadens långsiktiga vision enligt Vision 2040 – Möjligheternas Stockholm.²

Som en del i arbetet med rättigheter för personer med funktionsnedsättning lämnar Stockholms stads funktionshindersombudsman vartannat år en rapport till kommunfullmäktige. Rapporten ska beröra ombudsmannens verksamhet samt om de frågor om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning, tillgängligheten och förutsättningarna för delaktighet i staden som ombudsmannen anser att kommunfullmäktige behöver ha kännedom om.³

Årets rapport syftar till att ge en bild av hur personer med funktionsnedsättning kommit att påverkas av pandemin, lyfta fram erfarenheter och vad som kan vara av vikt inför det fortsatta arbetet med att nå stadens mål om att vara tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning.

Rapporten inleds med att beskriva utgångspunkter i arbetet med tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, hur mål och arbete uttrycks nationellt samt i staden.

Därefter följer kapitlet om påverkan för personer med funktionsnedsättning inom vissa områden samt erfarenheter och beskrivningar från delar av stadens arbete under pandemin. Kapitlet utgår ifrån uttryckta fokusområden i ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018–2023”, benämns fortsatt som ”Program för

1 Stockholms stad, Budget 2021, Möjligheternas Stockholm.

2 Stockholms kommunfullmäktige, beslut 15 juni 2020, Vision 2040 – Möjligheternas Stockholm.

3 Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO (Kfs 2018:05, dnr 2018/318).

tillgänglighet och delaktighet”. Programmet har sin grund i svensk funktionshinderspolitik, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, benämns fortsatt ”FN-konventionen” och de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030.

En avgränsning är gjord och belyser områden som kan ses avgörande för att kunna leva självständiga liv på jämlika villkor samt vad som särskilt uppmärksammats i och med pandemin. Områden som beskrivs är arbete och försörjning, utbildning, rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik, rätten till hälsa samt rätten till individuellt stöd. Varje område avslutas med sammanfattande kommentarer och tänkbara utmaningar att beakta i arbetet med tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning i staden.

Med målgrupp avses personer med funktionsnedsättning i rapporten och med pandemin avses Covid-19-pandemin. Med period avses 2020 och första delen av 2021.

Som underlag för rapporten har funktionshindersombudsmannen tagit del av nationella uppföljningar, rapporter, stadens verksamhetsberättelse 2020 och verksamhetsplan 2021. Information från funktionshindersrörelsen har bidragit i rapporten och dialoger har förts med företrädare från stadens verksamheter.

Rapporten avslutas med Funktionshindersombudsmannens avslutande kommentarer och beskrivning av funktionshindersombudsmannens arbete under del av 2019 fram till och med första halvåret av 2021. FN-konventionen och Funktionshindersombudsmannens instruktion finns som bilagor.

Rapporten är ingen vetenskaplig studie eller forskningsprodukt. Den ger inte en heltäckande redogörelse över hur personer med funktionsnedsättning påverkats under pandemin eller stadens arbete med tillgänglighet och delaktig i sin helhet.

1. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I det här avsnittet beskrivs utgångspunkter i arbetet med att nå målet att Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning inkluderas och kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan att diskrimineras.¹

Tillgänglighet är en allmän princip i FN-konventionen och förtydligar att hinder för delaktighet i den omgivande miljön går att förebygga eller undanröja.

1.1 FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

De mänskliga rättigheterna gäller för alla. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation.

Förenta nationerna (FN) har tagit fram en särskild konvention för personer med funktionsnedsättning. FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning tillhör de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter. FN-konventionen innehåller bland annat artiklar om jämlikhet och icke-diskriminering, medvetandegörande, tillgänglighet, rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp, skydd för den personliga integriteten, rätt att leva självständigt och att delta i samhället, respekt för hem och familj, och om utbildning, arbete, hälsa, habilitering och rehabilitering. FN-konventionen innehåller inga nya rättigheter, utan förtydligar vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning fullt ut ska få sina rättigheter uppfyllda som alla andra.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Det innebär att Sverige har förbundit sig att efterleva FN-konventionen och att alla lagar ska följa FN-konventionen. Det innebär att myndigheter, regioner och kommuner är skyldiga att respektera, skydda, uppfylla och främja rättigheterna. I FN-konventionen är personer med funktionsnedsättning rättighetsbärare medan det offentliga, det vill säga att stat, regioner och kommuner, är skyldighetsbärare.

1.2 Barns rättigheter

De mänskliga rättigheterna gäller alla, oavsett om man är vuxen eller barn. Barns rättigheter regleras dock särskilt i flera internationella konventioner. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) är, i likhet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktions-

¹ Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, sidan 17

nedsättning, en av de mest centrala FN-konventionerna om mänskliga rättigheter. Barnkonventionen trädde i kraft i Sverige redan år 1990 och det har funnits en skyldighet att agera i enlighet med konventionen sedan dess. Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen även svensk lag² vilket innebar ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Barnkonventionen definierar barn som varje människa under 18 år.³

Barnkonventionen gäller för alla barn, även barn med funktionsnedsättning. Barn med funktionsnedsättning omnämns också särskilt i artikel 23 där det bland annat anges att ett barn med funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

Även i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning omnämns barn särskilt. I artikel 7 anges bland annat att konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn, och att vid alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa komma i främsta rummet.

1.3 Den nationella funktionshinderspolitiken och funktionshinderperspektivet

Det funktionshinderspolitiska målet beslutades av regeringen 30 november 2017 och utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och lyder:

Att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.*

* Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, prop. 2016/17:188

Enligt riksdagens beslut ska genomförandet av funktionshinderspolitiken inriktas på fyra områden som tillsammans utgör funktionshinderperspektivet. Funktionshinderperspektivet kan ses metod för att förverkliga funktionshinderspolitiken på alla nivåer i samhället och efterleva

² Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

³ Artikel 1 FN:s konvention om barnets rättigheter.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Perspektivet ger en riktning på vad och hur arbetet ska genomföras.

Funktionshinderperspektivet består av fyra delar:

- **Skapa lösningar med universell utformning** – att utforma nya produkter, tjänster och miljöer så att de i största möjliga utsträckning kan användas av alla. Genom att utgå ifrån principen om universell utformning ökar möjligheten att produkter, tjänster och miljöer blir tillgängliga och användbara. Detta bidrar till att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning.
- **Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten** – arbetet ska bedrivas systematiskt, uthålligt och utgå från analyser för att identifiera förekommande brister och hinder.
- **Använd individuella stöd och lösningar** – individuella stöd och lösningarna kan ses som kompensation av brister i samhällets utformning eller som kompensation av funktionsförmåga.
- **Förebygg och motverka diskriminering** – handlar om det direkta förbudet mot diskriminering och om att bedriva ett förebyggande arbete med aktiva åtgärder.

1.4 Agenda 2030 och funktionshinderperspektivet

Den övergripande principen för FN:s globala hållbarhetsmål i Agenda 2030 är att ingen ska lämnas utanför. Flera av målen i agendan uttrycker att detta särskilt gäller personer med funktionsnedsättning. I arbetet med att inte lämna någon utanför och skapa förutsättningar för mänskliga rättigheter måste människors olika funktionsförmåga beaktas redan från början.

Funktionshinderperspektivet är uttalat i Agenda 2030 och ska beaktas i genomförandet och uppföljningen av agendan i sin helhet. Arbetet med tillgänglighet genom universell utformning stödjer flera av de globala målen för hållbarhet i Agenda 2030 och det framgår också att hållbarhetsarbetet ska bedrivas med hänsyn till levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

Stadens budget anger att staden ska vara ledande i genomförandet av Agenda 2030. I stadens program för tillgänglighet och delaktighet har de mål och områden som identifierats som relevanta för gruppen personer med funktionsnedsättning samt för planeringen och genomförandet av agendan beaktats. Programmet för tillgänglighet och delaktighet är därmed ett viktigt dokument i genomförandet av agendan.

1.5 Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

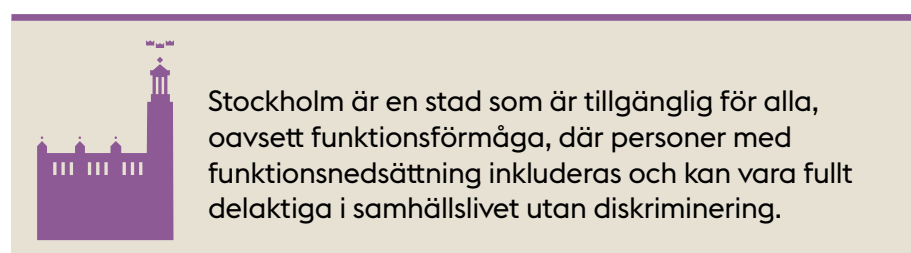
Rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en fråga som berör alla stadens samhällsområden och alla nivåer i samhället.

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhällslivet. Som stöd i arbetet finns stadens program för tillgänglighet och delaktighet. Programmet utgår från FN-konventionen, den nationella funktionshinderspolitiken, Agenda 2030 och stadens vision samt aktuell kunskap om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

Programmet utgör ett styrdokument som alla nämnder och bolag ska utgå ifrån när de planerar och följer upp sitt arbete för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i stadens samhällsliv på jämlika villkor som andra.

För de som upplever hinder i omgivningen kan det ha avgörande betydelse för möjligheten att klara sig själv i det dagliga livet att dessa undanröjs. Det kan påverka delaktigheten i till exempel arbetslivet, skolan, på fritiden, i sociala relationer och i demokratiska processer. En huvuduppgift för stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med programmet är att identifiera, förebygga och undanröja sådana hinder.

Programmet omfattar bland annat mål och fokusområden som anses vara relevanta för gruppen för personer med funktionsnedsättning. De olika fokusområdena kan kopplas till artiklar i FN-konventionen samt även genomförande av Agenda 2030 och tar sikte på det övergripande målet:

Tillgänglighet – hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande.

Delaktighet – rätten att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som alla andra och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet.

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018–2023.

” Tillgänglighet är en förutsättning för att uppnå delaktighet.

” Funktionshinder går att förebygga och ta bort genom att förändra i miljö och omgivning.

De åtta fokusområdena är:

Det är av vikt att staden fortsätter att utveckla arbetet med alla områden då de samverkar och stärker förutsättningen för att personer med funktionsnedsättning kan delta på jämlika villkor i samhället. Exempel på synergier är att en fungerande skolgång och fritid kan generera i en god hälsa. Mer långsiktigt kan det skapa förutsättningar för fortsatta studier och möjligheten att erhålla ett arbete som vidare kan leda till egen försörjning.

1.6 Personer med funktionsnedsättning – målgruppen

Med funktionsnedsättning avses en nedsättning av fysiska, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Denna nedsättning kan uppstå till följd av sjukdom, annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada.⁴

Antalet i befolkningen som har en funktionsnedsättning är svårt att fastställa exakt där resultaten varierar beroende på vilka mått som används och bland vilka grupper samt åldersgrupper man mätt. Omkring 20 procent av Sveriges befolkning beräknas ha en funktionsnedsättning. Bland äldre är andelen högre, bland personer i yrkesverksam ålder ungefär 13 procent.

Uppgiften baseras bland annat på uppföljningar av Folkhälsomyndigheten, som mäter funktionsnedsättning genom att efterfråga personers egen subjektiva bedömning. Frågor ställs om rörelsenedsättning, syn, hörsel och långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem bland personer i åldern 16–84 år.

Vidare om dessa besvär påverkar arbetsförmågan eller hindrar personen i sina andra dagliga sysselsättningar.⁵

I statistiska centralbyråns undersökningar av barns levnadsförhållanden, så kallade Barn-ULF, visar på hur barn har det och hur de upplever sin vardag. Enligt undersökningen har omkring vart femte barn i Sverige en funktionsnedsättning.

Personer med funktionsnedsättning är inte en homogen grupp. Det finns stora skillnader mellan personer i målgruppen vilket gör att olika situationer och beslut påverkar individer i olika utsträckning. Hur enskilda påverkas till följd av sin funktionsnedsättning skiljer sig där funktionsnedsättnings omfattning, behov och tillgång av stöd eller tillgänglig miljö samt tilldelning av insatser och stöd är faktorer av betydelse. Alla personer med funktionsnedsättning upplever inte hinder i sin vardag och många klarar sig utan stöd och insatser.

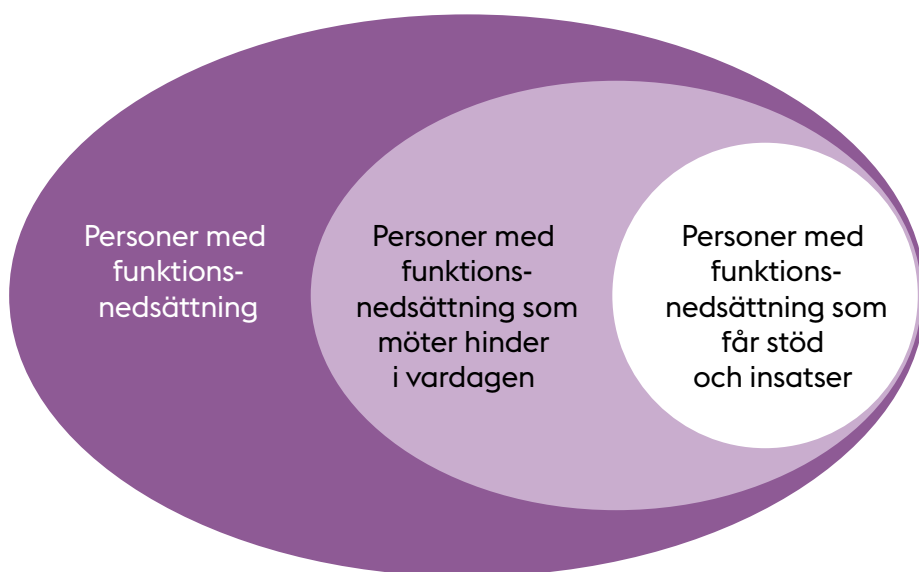

Personer med funktionsnedsättning är inte en homogen grupp. Det finns stora skillnader mellan personer i målgruppen vilket gör att olika situationer och beslut påverkar individer i olika utsträckning.

⁴ Socialstyrelsens termbank [Socialstyrelsen – Termbank](#)

⁵ Socialstyrelsen (2021), Lägesrapport – Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning

Nedan bild illustrerar de olika grupperna. Den är inte proportionerligt utan en beskrivning av grupperna som nämns ovan och kommer från Socialstyrelsens lägesrapport insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning 2021.

Det är inte möjligt att uppge antalet invånare i staden som har en funktionsnedsättning. En anledning är att staden inte har statistikuppgifter om alla personer som ingår i målgruppen. Funktionsnedsättning registreras av integritetsskäl inte, med undantag för personer som ansöker om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) eller socialtjänstlagen (SoL) hos stadens socialtjänst. Uppgifterna som uppges nationellt kan dock antas vara detsamma för invånare i Stockholms stad.

2. Pandemins påverkan på personer med funktionsnedsättning

Det här kapitlet belyser pandemins påverkan på personer med funktionsnedsättning levnadssituation med utgångspunkt i skillnader i levnadsvillkor. De områden som beskrivs kan ses som särskilt avgörande för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva självständiga liv på jämlika villkor som andra och som kommit att uppmärksammas särskilt i och med pandemin.

Områden som belyses är arbete och försörjning, utbildning, hälsa, tillgång till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik och individuellt stöd. Varje område inleds med stadens ambitioner för det specifika området som finns uttryckt i program för tillgänglighet och delaktighet och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning. Därefter följer vad som uppmärksammas nationellt och delar i staden. Varje område avslutas med kort sammanfattning av det som framkommit och tänkbara konsekvenser och effekter att beakta framöver.

2.1 Levnadsvillkor

Personer med funktionsnedsättning uppger sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen. Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet och uppmärksammas inom flera områden där tillgången till stöd är en inom skola och utbildning och deltagande på arbetsmarknaden är ett par exempel. Hälsan är ett annat område som skillnader visas där personer med funktionsnedsättning, särskilt barn och unga kvinnor, upplever sämre hälsa än övriga befolkningen.⁶

2.2 Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta på arbetsmarknaden, i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

Att ha ett arbete och en tryggad försörjning är en avgörande faktor för att uppnå skäligen levnadsstandard och goda livsvillkor. Personer som

⁶ Folkhälsomyndigheten

har en funktionsnedsättning har en lägre sysselsättningsgrad och lever generellt i en ekonomiskt svårare situation än befolkningen i övrigt. Detta leder till sämre ekonomi för den enskilde och stora kostnader för samhället, ökad stress och psykisk ohälsa samt risker för ett livslångt utanförskap.⁷

Under pandemin har arbetsmarknaden påverkats bland annat genom en kraftigt ökad arbetslöshet. Samtidigt genomgår Arbetsförmedlingen en omorganisering vilket tillsammans utgör försvårande faktorer att genomföra arbetsmarknadsinsatser. Här lyfts påverkan på samarbetet och att personer som varit arbetslösa länge eller står långt ifrån arbetsmarknaden är de som påverkas mest.⁸

Myndigheten för delaktighets (MFD) undersökningspanel Rivkraft⁹ uppger att målgruppens situation som arbets sökande försämrats under pandemin där attityder och bemötande samt minskad tillgänglighet i rekryteringsprocessen lyfts som särskilt problematiskt.

Den nationella uppföljningen av funktionshinderspolicen visar också på att nödvändiga stöd och insatser har blivit färre och svårare att anordna under pandemin. Omställning till hemarbete och vissa extra utsatta branschers, till exempel handel och restaurang, begränsningar att ta emot målgruppen lyfts fram som två orsaker.

Staden

Staden har utifrån FN-konventionen och program för tillgänglighet och delaktighet ett ansvar att stötta personer som har en funktionsnedsättning att etablera sig på arbetsmarknaden. Utöver det så kan staden som arbetsgivare spela en avgörande roll för att bidra till sänkta trösklar och ett mer inkluderande arbetsliv.

De övergripande ansvaret för dessa insatser och arbetsmarknadsfrågor har arbetsmarknadsnämnden. Därutöver har alla nämnder och bolagsstyrelser ett ansvar att erbjuda möjligheter så att alla oavsett funktionsförmåga kan få och behålla ett arbete. Det kan vara att man tillhandahåller platser för arbetsträning, praktik eller ett arbete inom ramen för stadens satsning på stockholmsjobb exempelvis Serviceassistenter¹⁰.

Även före pandemin fanns det utmaningar i att få ut personer med funktionsnedsättning i arbete, såsom attityder fördomar, bristande tillgänglighet, exkluderande rekryteringsprocesser eller krav på heltid. I linje med det som uppmärksammats nationellt har även stadens arbete påverkats.

” Många av de arbetstillfällena som tidigare var målgruppen primära väg ut i arbetslivet antingen pausats eller förvunnit helt.

” Att få en möjlighet att prova sin arbetsförmåga genom att praktisera är avgörande för att få och behålla ett arbete. Detsamma gäller feriearbete som är en avgörande faktor för att få ett inkluderande arbetsliv som vuxen.

⁷ Arbetsmiljöverket (2011), Kunskapsöversikt

⁸ MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolicen 2020, del 1

⁹ Myndigheten för delaktighets panel med personer med funktionsnedsättning.

¹⁰ Den som har en funktionsnedsättning som påverkar sin arbetsförmåga kan arbeta som serviceassistent. Som serviceassistent får du möjlighet att under 24 månader prova på att arbeta i någon av stadens egna verksamheter.

Den ökande arbetslösheten i kombination med en pågående reformering av Arbetsförmedlingen har gjort det svårare att genomföra insatser till målgruppen, vilket förstärkts under pandemin. De förändringar som sker inom Arbetsförmedlingen påverkar främst den målgrupp som är i behov av ett individuellt anpassat och pedagogiskt utformat stöd.

Försvårande omständigheter har också varit att många verksamheter fått förändrade förutsättningar till följd av restriktioner och varit hårt belastade. Det har i många fall lett till att verksamheter haft svårt att erbjuda möjligheter för målgruppen där övergången till distansarbete är en förklaring. Distansarbete minskar möjligheter till handledning, arbetsträning, praktik vilka är avgörande för att vidare ges erbjudande om anställning. Även tillgången till och möjligheten att få ett feriejobb¹¹ har begränsats under perioden.

Det finns tecken på att fler vill studera mot tidigare vilket är en trolig effekt av att det blivit svårare att komma i jobb eller få praktik under perioden. Stadens vuxenutbildning erbjuder ett visst stöd för målgruppen på enheten studieteamet. Elever kan få stöd och hjälp inför sina studier med olika anpassningar och sedan görs en överlämning till elevens valda skola, detta har under pandemin i huvudsak genomförts digitalt.

Inom en delar av arbetsmarknadsförvaltningens verksamheter Alfa (en insats som riktar sig till personer som har långvarig psykisk ohälsa) och Bron (ett projekt riktat mot LSS gruppen och gymnasiesärskolan) har inte digitala möten och lösningar fallit helt väl ut. Utmaningar har funnits i att bygga en allians, identifiera kunskaper och förmågor och sedan ge möjlighet att testa dem i en verklig situation. Även tillgången till digitala verktyg har skapat problem och det är inte en självklarhet att få ekonomiskt bistånd till datorer eller nätverk som behövs för studier eller kontakt med till exempel Arbetsförmedlingen.

Funktionshindersombudsmannens kommentarer

Det finns en övervägande risk att avståndet ökar till att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning i och med pandemin. Det är därmed troligt att fler individer kommer behöva stadens stöd för att få ett arbete eller klara sin försörjning. Funktionshindersombudsmannen erfar att extra insatser och resurser kommer behövas för att återuppta samt minska avståndet och skapa förutsättningar att nå stadens mål om arbete och försörjning.

Staden behöver ta höjd för att säkerställa att personer som har en funktionsnedsättning erbjuds en möjlighet att få ett arbete eller påbörja studier på samma villkor som andra personer. Att särskilt

” Processen med arbetsökandet kan vara komplicerad, utifrån olika myndighetsbeslut samt väntan på besked. Att det drar ut på tiden innan saker händer kan göra att man tappar tron på den egna förmågan och drar sig undan för att slippa att misslyckas och för att man mår sämre av ovissheten. Detta kan vara svårt att fånga upp och tala om per telefon.

” Det digitala arbetssättet håller verksamheten under armarna men inget man kan basera arbetet på.

¹¹ Erbjuds till ungdomar folkbokförda i staden under skollov.

beakta är behovet av stöd kring studier som behövs för att gruppen ska kunna klara av och fullfölja den valda utbildningen.

Funktionshindersombudsmannen erfar även att staden behöver se till att alla prioriterade grupper i större utsträckning inkluderas när stadens verksamheter erbjuder arbete och praktik.

2.3 Rätten till utbildning

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

Utbildningsnivån hos personer med funktionsnedsättning var före pandemin generellt lägre än befolkningen i stort. Många elever och studenter med funktionsnedsättning upplever högre nivåer av stress jämfört med andra och det finns även uppgifter att elever och studenter inte alltid fått det stöd och de anpassningar som de har rätt till.¹²

Uppföljningar till följd av pandemin visar på en ökad risk för försämrade studieresultat där digital undervisning och hög frånvaro, både av elever och lärare är två faktorer som lyfts fram som bakomliggande orsaker. Många elever uppger att pandemin lett till en svårare studiesituation där krav på studiedisciplin och svårare att läsa ikapp vid frånvaro är två exempel. Även avsaknaden av sociala kontakter, svårt med motivation och dålig studiemiljö nämns påverkat studierna.

” Jag kommer inte dö av Corona, jag kommer dö av ensamhet.

– Elev

Det kan även handla om bristande tillgång till teknik och svårighet att få hjälp av lärare. Även uteblivet eller minskat pedagogiskt stöd ses som en försvårande faktor i situationen och bekräftas av såväl föräldrar som funktionshindersorganisationer.¹³

En undersökning från MFD visar att elever inom gymnasieskolan med funktionsnedsättningar har varit särskilt utsatta under pandemin. Många av de som tillfrågats uppger att de blivit mindre aktiva på lektionerna och att skolarbetet kräver mer av dem än tidigare. De upplever också att det extra stöd de har behov av har fungerat sämre under pandemin.¹⁴

12 MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 – del II. Statistisk om förutsättningar och levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning

13 MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020, del I, Coronapandemins påverkan på samhället och personer med funktionsnedsättning

14 MFD (2021), pressmeddelande, Distansundervisning leder till ensamhet bland elever

Staden

Att få tillgång till och kunna välja samt genomföra utbildning är centralt för delaktigheten i samhället och levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. I och med pandemin har skolan och vuxenutbildningar i staden ställt om med utgångspunkt i nationella beslut och rekommendationer. I folkhälsomyndighetens rekommendationer kring distansundervisning har förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola och gymnasiesärskola varit undantagna. Detta har varit vägledande i arbetet med att säkerställa att de med störst behov av stöd erhåller undervisningen i ordinarie form.

Skolan är för många elever en viktig skyddsfaktor vilket är framträdande i samtal med stadens verksamheter och varit utgångspunkten i arbetet med att säkerställa undervisning och stöd för elever med funktionsnedsättning.

Grundskolan har erbjudit undervisning i skolan men beskriver att många elever stannat hemma på grund av oro eller utifrån att man tillhört riskgrupp. Den direkta effekten som uppmärksammats är en ökad social isolering. Att ha kunna delta i skolan och fritidsaktiviteter lyfts som faktorer som påverkat eleverna stort och beskrivs varit extra betydelsefulla för många under pandemin.

Inom stadens gymnasieskolor har distansundervisning genomförts och bland annat kompletterats med telefonkontakt med elever genom elevhälsan samt mentorer. För de elever där behov funnits har närundervisning utförts och det finns även exempel på kombinationer av när- och digital undervisning genomförts.

Den digitala undervisningen visar sig i både positiva och negativa effekter för elever och lärare. I vissa fall har den digitala undervisningen på en högre studienärvaro och en del elever och studenter har upplevt en förbättrad studiesituation. Andra elever har haft utmaningar i att ta del av undervisning vilket kan ha flera orsaker men där tillgång och krav på digital kunskap är tänkbara faktorer. Påverkan på den sociala situationen som beskrivs i nationella uppföljningar bekräftas även av elever i staden där isolering och ensamhet upplevts av flera. Grupper som bedöms haft det extra tufft är utöver personer med funktionsnedsättning är nyanlända och ensamkommande.

I vissa fall har praktik och arbetsförlagt lärande (APL)¹⁵ kunnat genomföras, där bransch och område varit faktorer som avgjort om det varit möjligt eller ej. Det finns också skolor som anordnat skolförlagd APL och för att kompensera bortfallet av att Prova-på har det genomförts digitala öppna hus samt en digital gymnasiemässa för hela länet. Som

” För många barn med funktionsnedsättning är skolan en skyddsfaktor då många lever i psykosociala riskmiljöer, för dessa grupper har möjligheten till att få gå i skolan varit extra viktig.

¹⁵ Arbetsplatsförlagt lärande är en del av yrkesutbildningen inom gymnasieskolan och vuxenutbildningen och innebär att del av utbildningen genomförs på plats hos en arbetsgivare.

komplement till den ordinarie undervisningen har skolan även erbjudit lovundervisning.

Funktionshindersombudsmannens kommentarer

Det är idag svårt att se eventuella kunskapsglapp men utifrån kännedom om hur pandemin påverkat skola och utbildning finns det risk att elever och särskilt elever med funktionsnedsättning inte kunnat tillgodogöra sig undervisningen fullt ut under perioden.

Nationellt lyfts detta som ett problem i och med att elever med funktionsnedsättning sedan tidigare har haft svårigheter att tillgodogöra sig utbildning bedöms risken att avståndet till övriga elever växa. Funktionshindersombudsmannen erfar att det även kan komma att gälla i staden och som behöver följas nogsamt och på individnivå.

Ofullständiga gymnasiebetyg eller en oavslutad gymnasieutbildning påverkar ungas möjlighet till ingång på arbetsmarknaden eller att gå vidare till högre studier. Unga med funktionsnedsättning var redan före pandemin överrepresenterade i gruppen unga som varken arbetar eller studerar. De utmaningar som pandemin har inneburit för skolan kan komma att öka denna grupp unga ytterligare.

Delar av skolan har varit undantagen för distansundervisning och skapat förutsättningar för att elever med störst behov erhåller närundervisning. Individuella lösningar har gjorts där kombination av digital- och närundervisning visats sig fungera för flera. Detta är en god erfarenhet att ta med sig i det fortsatta arbetet kring rätten till utbildning.

2.4 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

Alla ska kunna få information och kommunicera utifrån sina förutsättningar. Utifrån det behöver kommunikationsvägar och kanaler vara tillgängligt utformade och användbara, även för personer med olika funktionsnedsättningar. Digital tillgänglighet innebär att ingen ska hindras från att använda digital service på grund av funktionsnedsättning.¹⁶

¹⁶ DIGG, Myndigheten för digital förvaltning

Generellt upplevs pandemin gett digitaliseringen en skjuts framåt och påskyndat utvecklingen där många lärt sig nytt. Samtidigt som digitaliseringen skapat möjlighet att upprätthålla sociala kontakter, utföra tjänster finns det också en risk för ett ökat digitalt utanförskap. De som sedan tidigare inte är användare, inte kan eller har tillgång till det digitala riskerar att stå hamna längre utanför. I uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 lyfts bland annat krav på e-legitimation och otillgängliga e-tjänster som exempel som kan leda till ett ökat utanförskap. Ytterligare faktorer som är avgörande för många är, utöver tillgång till teknik, behovet av stöd i användandet.¹⁷

Staden

Under pandemin har information om den pågående spridning och restriktioner förekommit i ett ständigt flöde. Råd och rekommendationer beskrivs många gånger ha varit både svåra att förstå och följa. Genomgående beskriver stadens verksamheter hur de inom ramen för sina uppdrag arbetat med att ta del av information och kunskap samt att förmedla den vidare. Särskilt framträdande har information om hygien och avstånd varit. LSS-hälsan är ett av flera exempel på verksamhet som under perioden tagit fram olika stödmaterial och information samt utbildningar till personal och brukare.

Att i större utsträckning och ibland helt övergå till digitala alternativ har varit vanligt i stadens verksamheter under perioden. I verksamhetsberättelser för 2020 beskrivs hur arbetet digitaliserats och hur olika lösningar gjorts. Ett exempel är Skarpnäcks bibliotek som startade upp högläsning digitalt, en aktivitet som avser att fortsätta.

Digitala sändningar har i flera sammanhang varit en möjlig väg till att delta i kultur och fritid till exempel allsång, konserter, dansworkshops, träffverksamheter via länk och träningspass. Erfarenheten är att de digitala rummen främjat för social kontakt och välmående. Formerna har även visat sig vara särskilt gynnsam för personer som ogärna går hemifrån vilka deltagit i större utsträckning mot tidigare.

Generella utmaningar som uppmärksammats är tillgång till och kunskap att hantera teknik. Bristen på att erhålla stöd i användandet lyfts särskilt från funktionshinderrörelsen och även kompatibilitet i digitala program är en faktor som uppges försvårat användandet. Kompatibiliteten, eller bristen på, har varit mest framträdande i samband med användandet av tolktjänster.

¹⁷ MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 – del II. Statistisk om förutsättningar och levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning.

” Digitala alternativ har efterfrågats och visat sig vara av stor betydelse i en tid där fysiska kontakter och aktiviteter ställts in.

” Det har varit väldigt roligt att se hur det digitala varit utvecklande och hur deltagandet i vissa fall ökat.

” Tillgången till det digitala har blivit mer avgörande för hur enskilda kunnat vara delaktiga i samhället under pandemin.

” Informationen har förändrats ibland så ofta som från dag till dag och möjligheten att ta del av den har för många varit svårare än för andra.

” Många jag träffat har varken internet eller en smartphone, för dem har det inte varit lätt.

” Pandemin har orsakat social fysisk distansering och för de som inte haft tillgång till eller kunnat ta del av digitala alternativ har sociala kontakter i vissa fall helt uteblivit.

” Ett rimligt antagande är att det digitala utanförskapet har ökat hos delar av målgruppen.

” Digitala tjänster ska utformas så att alla kan använda dem men så ser det inte ut. Många har haft stora svårigheter i att använda digitala tjänster och behövt mycket hjälp.

” Jag är imponerad av alla kreativa digitala lösningar som gjorts och hur uppskattat det varit för de boende.

Funktionshindersombudsmannens kommentarer

Stadens skyldigheter när det gäller tillgänglig information och kommunikation omfattar alla kommunikationssätt något som varit extra utmanande under pandemin då både mängd information och dess innehåll, som ibland har ändrats så ofta som från dag, har för många gjort det svårt att ta det till sig. Information har inte alltid upplevts begripligt, något som kan gälla särskilt för personer med funktionsnedsättning och där exempel på ökad oro är effekter som nämnts från verksamheter i staden.

Möjligheten att vara delaktig digitalt har varit särskilt avgörande under pandemin. Den digitala delaktigheten eller avsaknad av den har visats sig påverka personers hälsa. Upplevelsen av isolering och ensamhet har minskat hos de som kunna ta del av eller använda det digitala och setts haft motsatt påverkan hos de som inte haft tillgång till det. Erfarenheterna under pandemin förstärker därför vikten av att säkerställa tillgång och stöd i användandet.

Digital tillgänglighet och användbarhet med hänsyn till olika funktionsnedsättningar behöver beaktas för såväl invånare, elever och brukare som för medarbetare i staden. Arbetet behöver inriktas på att personer med funktionsnedsättning gynnas av den tekniska utvecklingen. Att använda internet, surfplattor och smartphones som hjälpmedel kan bidra till ökad självständighet och delaktighet i samhället.

Enligt stadens program för tillgänglighet och delaktighet ska bostäder med särskild service och boendeformer för kortare vistelse tillhandahålla internetåtkomst i de boendes lägenheter eller rum samt ge stöd i användandet av digital teknik. Detta gäller även dagliga verksamheter, sysselsättning, öppna träfflokaler och mötesplatser för äldre. Funktionshindersombudsmannen erfar att detta inte är fullt ut tillgodosett och något som staden behöver säkerställa.

2.5 Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

Hälsa handlar om att må bra – kroppsligt, mentalt och socialt.¹⁸ Redan före pandemin uppgav personer med funktionsnedsättning (över 16 år) i betydligt mindre utsträckning än den övriga befolkningen sin hälsa som god. Av personer med funktionsnedsättning skattar 59 procent sin hälsa som god, att jämföra med drygt 87 procent inom den övriga befolkningen.

En signifikant lägre andel kvinnor än män med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som god. Denna skillnad mellan könen finns inte i den övriga befolkningen.¹⁹

” Personer som är nöjda med sin fritid och upplever sig ha lagom mycket fritidsaktiviteter har mindre symptom på psykisk ohälsa.

– Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2020)

Enligt Brottsförebyggande rådet, Brå, riskerar personer med funktionsnedsättning att utsättas för våld i högre utsträckning än andra. Många undersökningar visar även att barn med funktionsnedsättning är mer utsatta och att det finns högre risk för dem än andra barn att fara illa.²⁰

Det finns flera faktorer som har betydelse för att personer ska kunna ha en god hälsa. Möjligheten till goda levnadsvanor är en av flera förklaringar till upplevd god hälsa, där en aktiv fritid eller deltagande i kulturlivet är exempel på bidragande delar. Även ekonomisk otrygghet, tillgång till vård, delaktighet i samhället och kunskap om hälsofrämjande insatser är faktorer som påverkar upplevd hälsa.

Upplevelsen av en högre grad av ensamhet och avsaknad av vänner rapporteras ökat för målgruppen och visat på en kraftig försämring av den psykiska hälsan då många behövt isolera sig och helt eller delvis.²¹

Det är även sedan tidigare känt att barn och unga med funktionsnedsättning har färre sociala kontakter och aktiviteter än andra barn och unga. Många av dessa är också i större beroende av hjälp från sina föräldrar. I MFD:s rapport Barn och unga mitt i en pandemi framgår att fritiden har begränsats ytterligare under pandemin. Orsaken till att aktiviteter uteblivit är flera dels utifrån att aktiviteter helt ställts in till att många själva eller föräldrar av oro ställt in sådana aktiviteter som fortgått under pandemin. Många unga uppger att ensamheten och inte kunna träffa vänner är en

18 Enligt Världshälsoorganisationens (WHO:s) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

19 MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 – del II. Statistisk om förutsättningar och levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning.

20 Kunskapsguiden

21 MFD (2021), Uppföljning av funktionshinderspolitiken – del I Coronapandemins påverkan på samhället och personer med funktionsnedsättning

källa till sämre mående och föräldrar uppger att deras barn upplevt en ökad oror eller stress för att inte kunnat träffa sina vänner och att fritiden och det sociala umgänget har betydelse för barnens utveckling.²²

Staden

Medvetenheten om vad som påverkar hälsan är en utgångspunkt i det hälsofrämjande arbetet i staden i stort. Vidare har personal som ger stöd och insatser inom socialtjänsten och verksamheter enligt LSS samt den kommunala hälso- och sjukvården ett ansvar utifrån FN-konventionen och lagstiftning att stödja brukare och patienter att ta hand om sin hälsa och genomföra hälsofrämjande aktiviteter.

I linje med det som observerats nationellt är ökad upplevelse av ensamhet och isolering något som återkommer i dialogen med stadens verksamheter och representanter från rörelsen. Det har även uppmärksammats ökad oro i målgruppen och hos anhöriga.

I staden har LSS hälsan ett kommunalt hälso- och sjukvårdsansvar för personer bostad med särskild service enligt LSS samt insatsen daglig verksamhet enligt LSS. LSS-hälsans målgrupp har liksom samhället i stort drabbats av pandemin och de restriktioner som följt. Smitta har funnits på boenden i alla stadsdelar och många gånger har utmaningen varit att begripliggöra information och vägleda i gällande restriktioner.

Till följd av restriktioner ställdes många aktiviteter in inom stadens kultur- och fritidsverksamhet för att senare ges möjlighet till att genomföras i alternativa former.

Idrottsnämnden har inom ramen att skapa hälsofrämjande aktiviteter för målgruppen och kultur och fritidsaktiviteter inom bostad med särskild service arbetat för att vägleda nämnder och verksamheter i aktiviteter under perioden. Det är inte klarlagt i vilket omfattning som aktiviteter genomförts och ett antagande är att många inte tagit del av aktiviteter i samma omfattning som tidigare.

Stadens informationskanal om aktiviteter för målgruppen, Fritid i grupp-bostad, omformades under början av pandemin till att samla tips för aktiviteter man kan göra i boendet, via datorn, i naturen eller närområdet. Idrottsförvaltningen skapade även ett stöd för aktiviteter som kunde bokas till ett enskilt boende.

Det digitala alternativet uppges varit en möjliggörare och det finns exempel där deltagandet har ökat och att man nått nya deltagare. En förklaring är att man inte behövt förflytta sig till en aktivitet och att enskilda haft möjlighet att komma och gå som man vill i de digitala rummen.

” De boende som haft någon form av digital kontakt med sin dagliga verksamhet, även om den varit kort, har påvisat ett bättre mående än de som inte haft denna kontakt.

²² MFD (2021), Barn och unga mitt i en pandemi

En främjande faktor under perioden kom att bli regeringens beslut om att öppna upp för barn- och ungdomsidrott, ett beslut som skapade förutsättningar återuppta tidigare stängd verksamhet. Här var formen på verksamheten gynnsam då många aktiviteter genomfördes i mindre grupp redan före pandemin.

Funktionshindersombudsmannens kommentarer

Det är rimligt att anta att hälsan inom målgruppen i staden försämrats med anledning av pandemin. Hälsöfrämjande aktiviteter har varit svåra att genomföra och ett ökat stillasittande och färre aktiviteter överlag påverkar sannolikt både den fysiska och den psykiska hälsan negativt.

När aktiviteter erhållits eller fortgått i någon form har det visat sig vara av stor betydelse och påverkat den enskildes hälsa. I det här sammanhanget vill funktionshindersombudsmannen framhålla idrottsnämndens arbete med att inom ramen för sina uppdrag ta fram alternativa lösningar och förslag till omställningar för att genomföra aktiviteter så långt det varit möjligt som ett gott exempel i stadens arbete under perioden.

Som ett led i arbetet för en god hälsa är det enligt funktionshindersombudsmannen av särskild vikt att staden fortsätter att skapa förutsättningar för fritidsaktiviteter och tillgängligt utbud av hälsofrämjande aktiviteter för målgruppen.

Funktionshindersombudsmannen har också erhållit flera exempel på att LSS-hälsans sammanhållna organisation bidragit till att staden kunnat utföra den kommunala hälso- och sjukvården i bostäder med särskild service och i dagliga verksamheter enligt LSS under perioden. Verksamhetens vägledande arbete och genomförande av individuella bedömningar bedöms också ha haft stor betydelse under perioden.

2.6 Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få det individuella stöd de behöver för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet.

Rätten till skydd och stöd ska även uppmärksammas ur ett jämställdhets- och barnrättsperspektiv. Det ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande.

Den som beviljas insatser ska så långt som möjligt kunna välja eller påverka valet av utförare och vem som ger stöd.

Individuella stöd och lösningar är ett komplement till den generella tillgängligheten i samhället och ska ge individanpassat stöd till personer med funktionsnedsättning syfte att öka delaktigheten i samhället. Vissa av socialtjänstens insatser är särskilt avsedda att främja delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning till exempel insatser enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och vissa insatser enligt Socialtjänstlagen (SoL).

Rekommendationer om distansering och isolering påverkar genomförandet av individuella insatser främst de som inkluderar fysiskt stöd eller kontakt som till exempel personlig assistans och ledsagning. För många har det därför funnits en risk att hamna i en situation där valet står mellan att utsättas sig för eventuell smitta eller tacka nej till nödvändiga insatser.²³

I socialstyrelsens slutrapport framkommer att pandemin fått omfattande konsekvenser för de som erhåller insatser enligt LSS. Förändringar i insatser och inställda aktiviteter beskrivs bidragit till ökad psykisk ohälsa bland personer med funktionsnedsättning.²⁴

I MFD:s undersökningspanel Rivkraft lyfts även exempel på där enskilda nekats stöd eller hjälp med hänvisning till de allmänna rekommendationerna för att minska risken för smittspridning. Ett sådant exempel är dövblinda personer blivit nekade tolk i taktilt teckenspråk²⁵ och istället erbjudits distanstolkning vilket inte möjliggör den kommunikationen.

Staden

Under och till följd av pandemin har förändringar i insatser till personer med funktionsnedsättning skett. I syfte att skydda personer i riskgrupp och för att minska smittspridningen har staden fattat beslut och nämnder utifrån det vidtagit åtgärder som påverkat enskilda individers möjlighet

” Anhöriga har fått ta större ansvar när samhällets stödinsatser stängts ned eller valts bort av oro för smitta.

²³ MFD (2021) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020, del 1

²⁴ Socialstyrelsen (2021) Covid-19:s konsekvenser för personer med insatser enligt LSS - slutrapport

²⁵ Man tecknar det som ska sägas i handen

att erhålla stöd, helt eller delvis. Ett exempel är att daglig verksamhet stängdes under en period senvåren 2020.

Till följd av pandemins restriktioner om social och fysisk distansering visade sig insatsen ledsagning vara svår att erhålla. Enligt stadens riktlinjer gällande ledsagning och ledsagarservice kan enskilda disponera beviljade timmar per månad över en tremånadersperiod. För att skapa förutsättning att använda beviljad ledsagning i enlighet med intentionen i riktlinjerna utökades möjligheten att spara beviljad ledsagartid från tre månader till sex månader under perioden.

Skyndsam handläggning av tillfällig utökning av personlig assistans har tillämpats när det har krävts på grund av pandemin. Med skyndsam handläggning avses att utgångspunkten är att behovet av utökningen föreligger och att handläggning sker så skyndsamt som möjligt, även om det kan finnas visst annat utredningsbehov av exempelvis om behovet tillgodoses på annat sätt.

Under perioden har verksamheter uppmanats att ställa om till alternativa former och aktiviteter. Verksamheter har arbetat med att göra, anpassningar, dels utifrån smittskyddsrekommendationer och dels utifrån brukarens individuella behov. En del har ställt om till aktiviteter utomhus andra till digitala former och justeringar har varit möjliga allteftersom att rekommendationerna ändrats.

Verksamheters benägenhet att erbjuda alternativa former uppges varierat men en erfarenhet är att kontakt oavsett form eller omfattning har visat sig ha stor betydelse för många i förhållande till ingen alls.

Stängningen av daglig verksamhet innebar extra stor påverkan i vardagen både på de olika boendeverksamheterna och för de som bor i ordinärt boende. Ett större ansvar har legat på personalen på LSS-bostaden att tillse att individen får rätt till kultur- och fritidsaktiviteter via insatsen. Både mängden av fritid och bristen av ordinarie aktiviteter har försvårat möjligheter till att tillse individuella behov.

För de som bor i ordinärt boende med föräldrar, antas att stängning eller förändring av daglig verksamhet blivit en extra stor påfrestning och att trycket på anhöriga har ökat när deras närstående med funktionsnedsättning är hemma mer och många gånger mått sämre. Familjer till barn med funktionsnedsättning antas ha blivit extra påverkade där avlastningsinsatser till exempel avlösning eller korttidshem inte varit möjliga att genomföra på grund av pandemin.

Pandemin har även påverkat verkställigheten av beslut i staden. Socialförvaltningen rapporterar för första kvartalet 2021 att 56 procent av LSS-besluten inte kunnat verkställas till följd av pandemin och för SoL-besluten har 26 procent inte kunnat verkställas till följd av pandemin.

Både insatsers utformning och omfattning har varit en bidragande orsak till ej verkställda beslut för personer med funktionsnedsättning. Till detta tillkommer att flera inte kunnat nyttja beviljade insatser för oro för smitta och där många har ett skört allmäntillstånd och utifrån det tackat nej till insats.

Funktionshindersombudsmannens kommentarer

Personer i staden som är i behov av fysiskt stöd eller fysisk kontakt kan antas påverkats i hög grad då många stöd inte varit möjliga att genomföra utifrån rekommendationer om distansering och isolering. Effekter av uteblivet eller minskat stöd får olika konsekvenser för olika individer och individuella bedömningar är därför ett viktigt komplement som behöver genomföras kring varje individ.

Det konstateras att inställt stöd har lett till ett större ansvar kommit på anhöriga och för familjer kan utebliven återhämtning vara en påföljd. Det är därför angeläget att noga följa pandemins konsekvenser för anhöriga till personer med insatser framöver.

Inom insatsen daglig verksamhet har påverkan till följd av pandemin och tillhörande restriktioner varit omfattande. Omställningar av verksamhet har skett samtidigt som ett större ansvar kommit att hamna på boendet eller sammanboende anhöriga under perioden. Det är även uppmärksammat att de som bor ensamma kommit att bli mer isolerade i avsaknad av sysselsättning eller aktivitet.

Funktionshindersombudsmannen erfar att tillgången till alternativa former och erhållandet av daglig verksamhet varierat. Från omställning fysiskt på plats till alternativ digital verksamhet men det framkommer även att enskilda stått utan insats. Alternativa former på insatser, oavsett omfattning, har visat sig gynna de som tagit del av dem och är en erfarenhet och lärdom att ta med i det fortsatta arbetet med att säkerställa att målgruppen erhåller beviljat stöd och delaktighet i samhället.

3. Funktionshindersombudsmannens avslutande kommentarer

Pandemin har påverkat samhället i stort där restriktioner begränsat möjligheterna till att delta i samhällslivet och den sociala distanseringen har berört alla. Effekter och konsekvenser blir olika för olika individer men det konstateras att redan tidigare utsatta grupper påverkats i större utsträckning av konsekvenserna till följd av pandemin. Många situationer uppges ha blivit än mer försvårande samtidigt som det också finns exempel på framgångar där de digitala alternativen uppskattas av många och i vissa fall ökat delaktigheten. Samtidigt som man kan se att allt fler hamnar i ett digitalt utanförskap då utifrån bristen på tillgång till teknik eller stöd i användandet.

Vägen till arbetsmarknaden var redan före pandemin lång för många och där det fortsatta arbetet med insatser och stöd behöver intensifieras för att undvika att avståndet ökar. Inom skola och utbildning har arbetet utgått ifrån att de elever som haft behov av närundervisning erhållit det. Den digitala undervingen har visat sig fungera väl för en del elever samtidigt som det varit svårt att utforma den så att den möter alla elevers behov då dessa varierar. Individuella anpassningar, stöd och lösningar behöver fortsatt utvecklas och säkerställas för målgruppen.

Den ensamhet, isolering och förändring i vardagen som pandemin inneburit för många har visat sig få stora konsekvenser på hälsan. För de vars individuella stöd helt eller delvis uteblivit är inte effekterna inte kända fullt ut men har troligen även också påverkat i stor utsträckning. Vikten av att erhålla kontakt och tillgång till aktivitet har i många fall visat sig vara avgörande under perioden och något som behöver beaktas framöver då pandemin och restriktioner fortgår.

Den ökande digitala närvaron i samhället gör den till en viktig jämlikhetsfråga. Det är av vikt att följa hur utvecklingen fortskrider och hur staden säkerställer tillgång och tillgänglighet i ny teknik. Här avses dels teknik i sin form men även behov av det kompletterande stöd som personer med funktionsnedsättning kan behöva för att kunna använda eller vara delaktig.

Anhöriga och föräldrar till minderåriga och vuxna barn med funktionsnedsättning har uppmärksammats haft en särskilt utsatt situation i och med pandemin där anhöriga behövt ta ett större ansvar. Detta bekräftas även vid telefonsamtal från enskilda. De flesta som kontaktar funktionshindersombudsmannen är föräldrar till minderåriga eller vuxna barn med funktionsnedsättning. Bilden som ges är att stödinsatser varit otillräckliga och att en stor oro har skapats i och med den ovisshet som kommit till följd där om och när insatser kan erhållas är frågor som inte kunnat besvaras. Många uppger en stor psykisk belastning och stress, både hos sig själv men också hos den närstående.

Under pandemin och till följd av restriktionerna har det varit svårare att säkerställa och öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning. Tillgängligheten har begränsats och som en direkt effekt minskar delaktigheten. Vilka konsekvenserna blir för personer med funktionsnedsättning på lång sikt går inte att säga. Det är funktionshindersombudsmannens uppfattning att personer med funktionsnedsättnings situation särskilt behöver följas, för att säkerställa att de negativa konsekvenserna av pandemin minimeras och att skillnader i förhållande till övriga befolkningen inte förstärks eller ökar.

Funktionshindersombudsmannen anser också att det är nödvändigt att involvera personer med funktionsnedsättning, både barn och vuxna samt företrädare för funktionshindersrörelsen i uppföljningsarbetet.

4. Funktionshindersombudsmannens arbete under hösten 2019 till och med sommaren 2021

Uppdrag

Stockholms stads funktionshindersombudsman arbetar enligt en instruktion som kommunfullmäktige har beslutat om.²⁶ Arbetet består huvudsakligen av strategiskt arbete, informationsspridning och samverkan.

Funktionshindersombudsmannen ska driva på och stödja utvecklingen av arbetet för jämlika levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning inom Stockholms stad, med utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Funktionshindersombudsmannen ska svara för information, rådgivning och omvärldsbevakning inom sitt verksamhetsområde och särskilt uppmärksamma att stadens nämnder och bolagsstyrelser tillämpar funktionshindersperspektivet i sitt arbete. I uppdraget ingår att vartannat år lämna en rapport om sitt verksamhetsområde till kommunfullmäktige.

Funktionshindersombudsmannen ska samverka med stadens nämnder och bolagsstyrelser, kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor, andra myndigheter och frivilligorganisationer. I uppdraget ingår inte att handlägga enskilda ärenden eller klagomål, inte heller att företräda enskilda invånare eller att överpröva eller ändra beslut hos nämnder, bolagsstyrelser eller myndigheter.

Här följer en sammanställning av funktionshindersombudsmannens aktiviteter hösten 2019 fram till första halvåret 2021. Funktionshindersombudsmannens instruktion finns som bilaga till rapporten.

4.1 Genomförandet av programmet

Funktionshindersombudsmannen har informerat om programmet för tillgänglighet och delaktighet, om FN-konventionen samt om svensk funktionshinderspolitik vid olika sammankomster och sammanhang. Arbetet består i att stödja utvecklingen av nämnders och bolagsstyrelsers

²⁶ Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO Kfs 2018:05.

arbete för tillgänglighet och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning har fortgått, även om pandemin har påverkat arbetets innehåll, omfattning och företrädesvis skett i digitala former.

4.2 Samverkan inom staden

Funktionshindersombudsmannen har föreläst vid olika konferenser och utbildningar, till exempel:

- Den fria tidens kvalitet, seminarium för personal på LSS bostäder (idrottsförvaltningen)
- Tillgängliga lärmiljöer, utbildning för vuxenutbildningens rektorer (arbetsmarknadsförvaltningen)
- Introduktionsutbildningar för nya handläggare (socialförvaltningen)
- Work-shop kring samverkan runt gruppen unga med LSS tillhörighet och psykiatrisk diagnos, för chefer inom verksamhetsområdet funktionsnedsättning och barn och ungdom (socialförvaltningen)
- Fortbildning för länets samhällskommunikatörer (arbetsmarknadsförvaltningen)

Vidare har funktionshindersombudsmannen medverkat i informationsträffar, arbetsmöten och workshops hos stadsledningskontoret och andra verksamheter i staden, t.ex. serviceförvaltningen, socialförvaltningen, LSS-hälsan, Forum Carpe, arbetsmarknadsförvaltningen, utbildningsförvaltningen, valnämnden kansli, KS råd för funktionshinderfrågor samt besökt flera av stadens råd för funktionshinderfrågor.

Funktionshindersombudsmannen har samarbetat kontinuerligt med stadens barnombudsman och äldreombudsman samt bidragit med synpunkter och svarat på frågor om motioner och remisser.

Funktionshindersombudsmannen har tillsammans med barnombudsmannen besökt Agenda 2030 rådet och berättat om sina uppdrag samt stadens arbete i enlighet med konventionerna om rättigheter för barn och personer med funktionsnedsättning.

Funktionshindersombudsmannen har även medverkat vid stadens vetenskapliga råd, som är en del av Stockholms stads och KTH:s strategiska partnerskap, utifrån temat ”Tillgänglig stad genom hela livet” med utgångspunkt i Handlingsplanen för äldrevänlig stad.

Styrgrupper, referensgrupper och arbetsgrupper

Funktionshindersombudsmannen har vidare ingått i styrgruppen för idrottsförvaltningens digitala utvecklingsprojekt ”Fritidsappen” samt stadsledningskontorets pilotprojekt ”Kollegial observation” och därutöver

deltagit i möten och workshops om stadens nya webbplats samt om stadens brukarundersökningar i Pict-O-Stat.

Funktionshindersombudsmannen har deltagit i arbetet med översynen av stadens råd för funktionshinderfrågor och ingått i stadens tillgänglighetsråd samt i en referensgrupp i Projektet Modernisering av stadens sociala system.

Funktionshindersombudsmannen har medverkat i arbetsgrupper för bland annat ramavtalsupphandlingar gällande inläsningstjänster, stadens insiktsutbildningar samt i arbetet med att ta fram E-utbildningen Funktionsnedsättning. E-utbildningen ger en grund inom området, är tänkt för stadens alla medarbetare och består av sex kapitel inklusive inledning och avslutning.

Funktionshindersombudsmannen har vidare medverkat i stadsledningskontorets arbete med S:t Julianpriset, i förberedelserna och genomförandet av utvärderingsprocessen och prisceremonin. Priset kom inte att delas ut till följd av pandemin under 2020 men planeras att delas ut 16 februari 2022.

Egna nätverksträffar

Under perioden har funktionshindersombudsmannen anordnat fyra nätverksträffar för stadens kontaktpersoner i frågor om fysisk tillgänglighet och fyra nätverksträffar för sekreterarna i stadens råd för funktionshinderfrågor. Träffarna för rådets sekreterare har bland annat berört översynen av råd för funktionshinderfrågor och genomförandet av rådets sammanträden till följd av restriktioner i och med pandemin. Tillgänglighetsnätverket har bland annat berört upphandling av insiktsutbildningar och ett forum att lyfta aktuella tillgänglighetsarbeten i staden och delge erfarenheter.

Båda nätverken har haft besök av MFD och Länsstyrelsen som berättat om sina uppdrag och de stöd och verktyg som tagits fram i arbetet med att stödja kommuner i sitt funktionshinderspolitiska arbete.

4.3 Samverkan med civilsamhället

Samverkan med föreningar och externa projekt

Funktionshindersombudsmannen har samverkat med Funktionsrätt Stockholms stad, FUB Stockholm, Stockholms dövas förening, SRF Stockholms stad, DHR Stockholms län, Afasiföreningen i Stockholm, Autism och Aspergerföreningen Stockholms län, BOSSE råd och stöd, arvsfondsprojektet ”Hjärna tillsammans” samt projektet ”Disabled Refugees Welcome” (DRW) hos Independent Living.

Funktionshindersombudsmannen har tillsammans med socialförvaltningen, socialroteln och ordförande i kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor deltagit i samverkansmöten med FUB Stockholm.

Funktionshindersombudsmannen har deltagit i ett funktionsrättsnätverk med kommuner i länet och dialogmöten med Malmö stad och Göteborgs stad kring arbetet med funktionsrättsfrågor. Vid olika tillfällen under perioden har funktionshindersombudsmannen blivit intervjuad av MFD och av länsstyrelsen Stockholm i deras regeringsuppdrag att stödja kommunerna i arbetet med funktionshinderspolitiken.

Medverkan i externa utbildningar och konferenser

Funktionshindersombudsmannen har medverkat i panelsamtal i samband med MFD lanserade nytt metodstöd för kommunernas genomförande av funktionshinderspolitiken.

I samband med den internationella funktionshindersdagen i december 2020 föreläste funktionshindersombudsmannen vid en nationell samling som anordnades av Sveriges länsstyrelser och MFD.

Studiebesök

Funktionshindersombudsmannen har tagit emot digitala studiebesök från Malmö respektive Uppsala. Besökarna har varit chefer och tjänstemän på kommunnivå och tjänstemän samt företrädare från civilsamhället.

Deltagande i utbildningar och konferenser

Funktionshindersombudsmannen har bland annat deltagit i konferensen MFD:s Delaktighetsdag och Funkas tillgänglighetsdagar samt därutöver i flera kortare digitala utbildningar hos MFD.

Bilagor

Artiklar i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel

- 1 Syfte
- 2 Definitioner
- 3 Allmänna principer
- 4 Allmänna åtaganden
- 5 Jämlikhet och icke-diskriminering
- 6 Kvinnor med funktionsnedsättning
- 7 Barn med funktionsnedsättning
- 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning
- 9 Tillgänglighet
- 10 Rätten till liv
- 11 Risksituationer och humanitära nödlägen
- 12 Likhet inför lagen
- 13 Tillgång till rättssystemet
- 14 Frihet och personlig säkerhet
- 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp
- 17 Skydd för den personliga integriteten
- 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap
- 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel

- 20 Personlig rörlighet
- 21 Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information
- 22 Respekt för privatlivet
- 23 Respekt för hem och familj
- 24 Utbildning
- 25 Hälsa
- 26 Habilitering och rehabilitering
- 27 Arbete och sysselsättning
- 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet
- 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet
- 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott
- 31 Insamling av statistik och information
- 32 Internationellt samarbete
- 33 Nationellt genomförande och övervakning
- 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- 35 Konventionsstaternas rapporter
- 36 Granskning av rapporter
- 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO

Kommunal författningssamling för Stockholm

Utgiven av stadsledningskontoret

Kommunfullmäktiges beslut den 11 juni 2018.

(Dnr KS 2018/318), Kfs 2018:05

Ersätter instruktion för Funktionshindersombudsmannen beslutad i kommunstyrelsen i maj 2015 (Utl. 2015:53).

1§ Funktionshindersombudsmannen har till uppgift att driva på och stödja utvecklingen av arbetet för jämlika levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning inom Stockholms stad, med utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Ombudsmannen ska inom sitt verksamhetsområde svara för information, rådgivning och omvärldsbevakning.

2§ Funktionshindersombudsmannen ska särskilt uppmärksamma att stadens nämnder och bolagsstyrelser tillämpar funktionshindersperspektivet i arbetet.

3§ Funktionshindersombudsmannen ska samverka med stadens nämnder och bolagsstyrelser, kommunstyrelsens funktionshindersråd, andra myndigheter och frivilligorganisationer.

Funktionshindersombudsmannen ska bidra till att inom stadens verksamheter öka kunskapen om ansvaret att främja, skydda och säkerställa mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt bevaka att rättigheterna säkerställs i stadens styrdokument. Ombudsmannen kan vid behov föreslå

åtgärder för att förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning inom stadens verksamhetsområden.

4§ Funktionshindersombudsmannen ska inte handlägga enskilda ärenden eller klagomål inom nämndernas verksamhet och inte heller företräda enskilda invånare. Funktionshindersombudsmannen har inte befogenhet att överpröva eller ändra beslut som fattats av annan nämnd eller bolagsstyrelse i staden eller av annan myndighet.

5§ Funktionshindersombudsmannen ska vartannat år lämna en rapport till kommunfullmäktige om sin verksamhet samt om de frågor om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning, tillgängligheten och förutsättningarna för delaktighet i staden som ombudsmannen anser att kommunfullmäktige behöver ha kännedom om.

Funktionshindersombudsmannen kan däremellan lämna rapporter till kommunstyrelsen för att t.ex. belysa brister inom ett område.

6§ Funktionshindersombudsmannen tillhör kommunstyrelsen och är placerad vid stadsledningskontoret.

